

SAULIUS RUMŠAS OP
Lietuvos edukologijos universitetas

GRIGALIAUS NYSIEČIO *HOMILIJŲ* *APIE PALAIMINIMUS* TEOLOGINIAI IR ANTROPOLOGINIAI ASPEKTAI*

Aspects of Theological Anthropology
in *Homilies on the Beatitudes* by Gregory of Nyssa

SUMMARY

This article analyses aspects of theological anthropology in *Homilies on the Beatitudes* by Gregory of Nyssa (334–394). The main focus is the ontological expression of human conception and the origin of man. The topics analysed are: the importance of the conception of God in theological–anthropological discussion, the feebleness and splendour of human nature, the creation of man in God’s image and likeness, and the fall of man. The perspective of *Homilies on the Beatitudes* does reflect a human to be like a monad, separate and closed in itself. A human is a representative of much broader reality, and discussion about the human is influenced by the essential relationship of man with the divine. The reminder of creation brings a human back to the start of existence and at the same time turns his eyes towards the end. A human, created in likeness and image of God, already carries in himself a divine mark which makes him exceptional in the rest of the creation. This mark becomes a condition for a relationship and communication with the divine. Although the fall stains the image of God in a human and its outcomes are inherited by all humanity, nevertheless a human does not lose a possibility to come back to the initial innocence.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjami Grigaliaus Nysiečio (334–394) *Homilijų apie palaiminimus* teologiniai ir antropologiniai aspektai. Dėmesys kreipiamas į ontologinę žmogaus sampratos išraišką ir į žmogaus kilmę.

---

* Pagal LMT Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą (LIT–8–81).

RAKTAŽODŽIAI: Grigalius Nysietis, teologinė antropologija, Dievo begalybė, žmogaus sukūrimas, nuopuolis.
KEY WORDS: Gregory of Nyssa, theological anthropology, infinity of God, creation of man, fall of man.

Analizuojamos šios temos: Dievo sampratos reikšmė teologiniams ir antropologiniams svarstymams, žmogaus prigimties menkumas ir didybė, žmogaus sukūrimas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, žmogaus nuopuolis. *Homilijų apie palaiminimus* perspektyva neleidžia mąstyti apie žmogų kaip atskirą ir savyje uždarą monadą. Žmogus yra daug platesnės tikrovės atstovas, kurios aptarimui įtaką daro esminis santykis su dievybe. Kūrimo priminimas nukelia žmogų į egzistencinę pradžią, bet taip pat žvilgsnį kreipia į pabaigą. Sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą žmogus jau turi išskirtinę dievišką žymę, kuri jį išskiria iš visos kūrinijos ir tampa santykio bei bendrystės su dievybe sąlyga. Nors nuopuolis, kurio pasekmes paveldi visa žmonija, Dievo paveikslą žmoguje sutepa, tačiau žmogus nepraranda galimybės grįžti į pirminį nekaltumą.

Dalyvavimas arba bendravimas (gr. *μετουσία*) Dieve yra viena iš pagrindinių Grigaliaus veikalų temų, kuri grindžiama žmogaus sukūrimu pagal Dievo paveikslą ir panašumą (plg. Pr 1, 26–27)⁸⁹. Norėdamas padaryti žmogų savo prigimties dalininku, Dievas kūrimo metu nesukūrė kitos begalybės, bet atvėrė ribotai būčiai galimybę į begalybę sukurdamas žmogų pagal paveikslą ir panašumą: „sukūręs žmogų, jį padarė pagal Dievo atvaizdą, tai antroje vietoje palaimintu bus vadinamas pagal tame dalyvavusio palaimintojo vardą“⁹⁰. Pirmiausia palaima yra Dievas, antroje vietoje – žmogus, tiek, kiek jis dalyvauja Dieve, t. y. tiek, kiek darosi panašus į Dievą⁹¹. Paveikslas apibūdinamas kaip dalyvavimas Dievo tyrume ir neatitikime blogio: „Tyrumas, pakilimas virš aistrų, nutolimas nuo blogio – visa tai Dievas.“⁹² Dalyvavimo Dieve ir paveikslas sąsajų Grigalius, matyt, ieško platoniškojoje filosofijoje⁹³.

Dalyvavimas Dieve grindžiamas ne vien paveikslas ir panašumo tema. *Homilijose apie palaiminimus* labai aiškus kristologinis žmogaus dalyvavimo Dieve dėmuo, kurį rodo Dievo nusižeminimo motyvas. Tas, kuris buvo turtingas, tapo vargšu mums⁹⁴. Čia galime išvelgti įdomią Grigaliaus Nysiečio teologinę mintį

apie Dievo nusižeminimą ir tapimą vargšu. *Pirmoje Homilijoje apie palaiminimus* Dievo nusižeminimo ir vargano būvio prisiėmimo aprašymo žodynas aiškiai grindžiamas apaštalo Pauliaus žodžiais: „jūs gi pažįstate mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus malonę ir žinote, jog jis, būdamas turtingas, dėl jūsų tapo vargdieniu, kad jūs taptumėte turtingi per jo neturtą“ (2 Kor 8, 9). Paulius kalba ne apie Dievo, kaip tai daro Grigalius, bet apie Dievo Žodžio, Jėzaus Kristaus nusižeminimą. Tik po keletos eilučių, cituodamas Fil 2, 57, Grigalius grįžta prie Kristaus sąvokos vartojimo. Viena vertus, prisiminus besiformuojantį kristologinį mokymą apie Jėzaus dievystės klausimą, toks pauliškojo „Viešpats Jėzus Kristus“ „pakeitimas“ žodžiu „Dievas“ pasirodo tinkamas ir nekeliantis ypatingų teologinių problemų, nes Jėzus yra tikras Dievas. Kita vertus, primygtinio „Dievo“ sąvokos akcentavimo priešasties galima ieškoti dievybės sampratos ir santykio su Dievu temose. Grigalius Nysietis visada pabrėžia Dievo transcendenciją kalbėdamas apie pačią Dievo esmę, t. y. apie visą Trejybę, tačiau transcendencijos neakcentuoja minėdamas atskirus dieviškuosius asmenis⁹⁵. Ši pastaba paaiškina, kodėl Grigaliaus plėtojama antropologija pirmiausia siekia atskleisti santykius,

kurie sieja arba priešina žmogų ir dievybę (τὸ θεῖον)⁹⁶, o ne žmogaus santykį su atskirais dieviškaisiais asmenimis. Žinoma, viena nepaneigia antro, netgi teologiškai papildo. Žmogiškoji prigimtis negali pasiekti dieviškosios prigimties. Dievybės nusižeminimas, prisiėmimas tarno pavidalo ir bendrystė su „vargana mūsų prigimtimi“, galų gale mirtis⁹⁷ atveria esminio santykio galimybę žmogaus ir Dievo bendrystei. Dievo nusižeminimas tampa kilimo pas Dievą pirmavaizdžiu, nes nusižeminimas, kuris pirmiausia būdingas žmogaus prigimčiai, imituodamas dievišką, leidžia „apsirengti palaimintumo pavidalą“⁹⁸.

Iš panašumo kyla galimybė pažinti Dievą, nes paveiksle tarsi veidrodyje matomas pirmavaizdis, sukurtajame – jo nesukurtasis autorius. Kadangi dieviškoji prigimtis yra radikalai transcendentinė ir nepažini, šios prigimties paveikslas suteikia žmogui vienintelę priemonę regėti kažką dieviško tiek, kiek pats paveikslas gali papasakoti apie Dievą. Tai Grigalius parodo *Šeštoje homilijoje apie palaiminimus*. Tačiau Grigalius neapsiriboja vien Dievo pažinimu, bet ragina turėti Dievą: „palaiminta yra ne kažką žinoti apie Dievą, bet turėti Dievą savyje“⁹⁹. Aiškindamas, kaip žmogus gali turėti Dievą, Grigalius panaudoja sveikatos pavyzdį: neužtenka kalbėti apie sveikatą, dar reikia sveikai gyventi. Dievas pats iš pat pradžių atsidavė žmogui įspausdamas žmogaus sandaroje savo gėrio paveikslą. Kitaip tariant, turėti Dievą – tai gyventi tyrą ir dorybingą gyvenimą.

Sukūrimas pagal paveikslą atveria galimybę ne tik dalyvauti Dieve, bet ir jį regėti. Grigalius Nysietis sako: „Mat

tavo sandaroje Dievas įspaudė savosios prigimties gėrybių pranašybes, išliejo nelyginant vašką į išskobtą formą. Tačiau blogis, užliejęs Dievo atvaizdo žymę, pavertė ją benaude paslėpęs ją po bjaurasties uždanga. Bet jei nusiplautum purvą, apgargėjęs tavo širdį dėl šio gyvenimo rūpesčių, tavyje vėl nušvistų Dievo atvaizdo grožis.“¹⁰⁰ Šitaip atvaizdas žmoguje tampa galimybe regėti Dievą, „nes žvelgdamas į savo tyrumą atvaizde regi Provaizdį“¹⁰¹.

Penktoje homilijoje apie palaiminimus Grigalius Nysietis užsimena apie prigimtą žmogaus polinkį prie gero: „mūsų tikslas yra ne įtikinti save trokšti gero – tai savaime esti žmogaus prigimtyje, kad turime polinkį prie gero, – bet kad nesuklystume sprendami apie gėrį“¹⁰². Grigaliaus perspektyva yra daugiau dvasinė ir jis kelia teisingo sprendimo apie gėrį klausimą. Toliau Grigalius paaiškina prigimto žmogaus polinkio prie gero kilmę – tai sukūrimas pagal Dievo paveikslą. „Palaiminti gailestingieji, nes jų bus pasigailėta“ (Mt 5, 7). Iš šio pasakymo galima išmokti ir labiau pakylėtų tiesų, o būtent, jog visokio gėrio pradus į savo kūrinio prigimtį įdėjo sukūrusysis žmogų pagal savo paveikslą, kad ne iš išorės gautume gėrį, bet kad jis būtų su mumis, kai norėsime, imant gėrį iš prigimties lyg iš kokio lobyno. Juk iš dalies sprendžiame apie visumą, kad nėra kaip kitaip pasiekti trokštamo kaip tik sau dovanojant tą gėrį. Todėl Viešpats galintiems išgirsti kažkur sako, kad „Dievo karalystė yra jумыse“ (Lk 17, 21).“¹⁰³

Paveiklo neįmanoma prarasti. Jis yra tarsi ontologinis įspaudas žmoguje. Nors kartais *Homilijose apie palaiminimus* gali

atrodyti, kad įmanoma prarasti paveikslą dėl nedorybingo elgesio. Žmogaus prigimtis turi aukščiausiojo grožio žymę, ir ši atsiskleidžia ir atsispindi žmogaus gyvenime. Jei žmogaus prigimtis neatspindi dieviškų savybių, ar ji dar turi tą grožio žymę? Be to, per nedorybę žmogus gali tapti priešu atvaizdu: „Jei į gyvenimą dorybe išpaudžiamas pats dieviškumo bruožas, aišku, kad per nedorybę gyvenimas įgauna priešų pavidalą ir atvaizdą.“¹⁰⁴ Ar tai reikštų, kad paveikslas ir panašumas yra ne ontologinės, bet moralinės žmogaus prigimties savybės, kurios atsispindi žmoguje tik žmogui gyvenant pagal Dievo nurodytą kelią? Norint geriau suprasti Grigalio Nysiečio mintį, čia reiktų atkreipti dėmesį į ontologinės ir moralinės plotmės dermę. Paveikslas ir panašumas buvimas žmogaus prigimtyje yra viena, tačiau jų

atsispindėjimas į išorę, arba tiesiog matomumas, yra kita. Sukurta pagal Dievo paveikslą ir panašumą žmogaus prigimtis tokia ir lieka, tačiau paveikslas ir panašumas realizuojasi gyvenimu. Paveikslas yra tarsi veidrodis, nuodėmės sutepas, bet nesudaužytas tam, kad nuplovus jį dorybingu gyvenimu, ant jo paviršiaus vėl atsispindėtų Dievo šviesa ir mums leistų jį regėti. Grigalius ragina bėgti nuo velnio pavidalo ir atgauti Dievo atvaizdą tampant tyraširdžiais, „idant taptume palaiminti, kai per tyrą gyvenseną mumyse išipavidalins Dievo atvaizdas“¹⁰⁵. Ontologinė ir moralinė žmogaus plotmės yra neatskiriamos. Be to, Grigalius piešia tikrąją žmogaus prigimtį kristologinėje perspektyvoje. Jei paveikslas grožį ištrina nuodėmė, tai Jėzus Kristus nuplauna nuodėmės gėda ir žmogus vėl atranda palaimintą žymę¹⁰⁶.

ŽMOGAUS NUOPUOLIS IR JO PASEKMĖS ŽMONIJAI

Grigalio Nysiečio *Homilijose apie palaiminimus* keletose vietų užsimenama apie žmogaus nuopuolį ir jo pasekmes visai žmonijai¹⁰⁷. Pradžios knygoje aprašytas pirmųjų žmonių nuopuolis (plg. Pr 3, 1–18) gali būti suprastas kaip moralės sričiai priklausantis dalykas. Tačiau Grigaliui Nysiečiui nuopuolis ir blogio kilmė turi ontologinį pagrindą, nes jie susiję ne su individualiais žmonėmis, bet su žmogaus prigimtimi¹⁰⁸.

Pirminė žmogaus būseną, kokios norėjo pats Dievas, atsispindi trumpuose rojaus aprašymuose, kurie pateikti *Trečiojoje homilijoje apie palaiminimus*: „pagal Dievo paveikslą buvo sukurtas žmogus ir gyveno rojuje bei valgė ten esančius

augalus. Iš tų augalų buvo gyvenimo ir pažinimo bei kiti panašūs vaisiai. [...] „Juk ką dabar apie jį spėliodami svarstome, visa tai žmonės turėjo – negendumą ir palaiminimą, ir nepriklausomybę, ir laisvę, gyvenimą be skausmo ir rūpesčių, ir užsiėmimą dieviškais dalykais, ir nuogą bei gryną, be jokios uždangos mąstymą žvelgiant į gerį.“¹⁰⁹

Matydamas perskyrą tarp pirminio palaimintojo žmogaus būvio ir dabartinės žemiškos situacijos, Grigalius Nysietis klausia apie to skirtumo priežastis: „O jei jie būtų pas mus, kaipgi dėl kontrastingo palyginimo tarp tuometinio palaimintumo ir dabartinio vargingumo nedejuotume? Tai, kas aukšta, buvo pa-

žeminta, tai, kas atsirado pagal dangiškojo paveikslą, pasidarė žemiška, kam buvo skirta karaliauti, tapo vergu, kas buvo sukurtas nemirtingumui, sugadinta mirties, kas gyveno rojaus prabangoje, buvo perkeltas į šią ligotą ir vargingą vietą, išugdytas beaistriškume – tai pakaitė į kankinamą ir mirtimi besibaigiantį gyvenimą, laisvas ir savarankiškas dabar tokių ir tiek blogybių valdomas, kad nelengva suskaičiuoti mūsų prispaudėjus.“¹¹⁰ Šis dramatiškas pirminio ir dabartinio žmogaus būvio skirtumo aprašymas siekia ne tiek aprašyti, kiek, ypač *Trečiosios homilijos* apie tuos, kurie liūdi kontekste, paskatinti susimąstyti apie tai, kas prarasta, ir padaryti atitinkamas išvadas bei pasukti žemišką gyvenimą dangiška kryptimi. Dar tiksliau, „laiminantysis liūdesį slaptai moko kreipti sielą į tikrą gėrį ir nepasinerti į esamą gyvenimo apgaulę“¹¹¹. Buvusių gėrybių grožio aprašymas – tai gebėjimas ir galimybė įvertinti šį malonumuose praleidžiamą gyvenimą¹¹². „Juk kai apmąstome, kokie šviesūs mūsų namai, iš kurių buvome ištremiti, kaip buvome užpulti plėšikų, kaip apsinuoginome nerdami į šio gyvenimo gelmę, kokius ir kiek prispaudėjų užsitraukėme vietoj laisvo ir savarankiško gyvenimo, kaip gyvenimo palaiminimą apkarpėme mirtimi ir sugedimu.“¹¹³ Taip pat toliau tęsia: „Vietoj prabangos rojuje paveldėjome ligotą ir vargingą vietą gyvenime, vietoj beaistriškumo prisiėmėme daugybę bėdų dėl aistrų – vietoj aukšto gyvenimo būdo ir gyvenimo su angelais esame nuteisti gyventi kartu su žemės žvėrimis, į gyvulišką iškeitę angelišką ir beaistrį gyvenimą.“¹¹⁴

Grigaliaus Nysiečio teologijoje žmogaus nuopuolis, kaip ir apskritai blogio problema, analizuotinas anksčiau minėtos kintamumo problemos perspektyvoje¹¹⁵. Įgimtas laisvės kitimas – ir čia nekalbama apie pačią laisvę – atveria kelią galimam blogiui. Šis kintamumas yra radikalus. Iškilus blogio neišvengiamumo klausimas. Jei yra įgimtas kitimas, ar blogis yra neišvengiamas? Tai leis Grigaliui iškelti „gerojo judesio“ klausimą. „Tačiau kai nuodėmės purvas sutepė paveikslo grožį, atėjo nuplaunantis mus savo gyvuoju vandeniu, tekančiu į amžinąjį gyvenimą (plg. Jn 4, 10.14), kad atsitraukę nuo nuodėmės gėdos būtume gražinti į palaimintą būklę.“¹¹⁶

Žmogaus nuopuolio priežastį *Homilijose apie palaiminimus* Grigalius Nysietis aiškiai įvardija kaip nuodėmę – išdidumą arba puikybę (gr. *ὕπερφανία*)¹¹⁷. „Žmogui, gavusiam gerų sėklų, miegant, mūsų gyvenimo priešas pasėja svarbiausias priešingas sėklas, išdidumo rauges (plg. Mt 13, 25). Per ką jis pats krito žemėn (plg. Iz 14, 12; Lk 10, 18), tuo pačiu jo keliu ir baugšti žmonių giminė krito, ir nėra kito tokio blogio mūsų prigimčiai kaip per išdidumą įgyjama negalia.“¹¹⁸ Nuodėmė atėjo per malonumą. Grigalius, neišsiplėsdamas apie nuodėmės atėjimo priežastį, kalba apie kančios būtinumą. Kentėjimai atstumia nuodėmę, tačiau „jie nėra žmogui įgimti, nes tas, kuris kenčia, nejaučia malonumo“¹¹⁹.

Homilijose apie palaiminimus Grigalius Nysietis aiškiai kalba apie nuodėmės paveldimumą: „Blogis prilimpa prigimčiai per tuos, kurie pačioje pradžioje išleido aistrą, savo neklusnumu suteikdami buveinę negaliai. Kaip kad gimstant kiek-

vienos rūšies gyviamis prigimtis pereina [palikuonims] taip, kad gimusysis pagal prigimties dėsnį yra tas pat, kaip tas, iš kurio gimė, taip ir iš žmogaus gimsta žmogus, iš aistroms neatsparaus – aistroms neatsparus, iš nusidėjėlio – toksai pat. Tad kažin koku būdu sykiu su gimstančiais atsiranda ir nuodėmė, ir sykiu pagimdoma, ir sykiu auganti, ir nutrūkstanti su gyvenimo riba.“¹²⁰

Grigaliaus teologinėje perspektyvoje, tiek sukūrimo, tiek ir nuopuolio atveju, Adomas ir Ieva nėra vien individualūs žmonės, bet aprėpia visą žmoniją. Kaip visa žmonija buvo sukurta, taip visa žmonija nupuolė. Grįžimas į pirminį ir palaimintąjį būvį nesuprantamas be žmogaus prikėlimo. Kūno iš numirusių prikėlimas sugražins žmogų į jo pirminį būvį¹²¹.

IŠVADOS

Grigaliaus Nysiečio *Homilijose apie palaiminimus* specialiai teologiniai antropologiniai klausimai nenagrinėjami. Čia pirmiausia siekiama parodyti dvasinį žmogaus kelią Dievop ir galimybes bei sąlygas, leidžiančias ar net skatinančias šią kelionę. Kilimo dinamikos eigoje Grigalius Nysietis neišvengiamai kalba ne tik apie dvasines ar moralines žmogaus gyvenimo peripetijas, bet ir apie žmogaus gilią ontologinę sampratą bei sandarą. *Homilijos apie palaiminimus* yra vienas ankstyviausių Grigaliaus Nysiečio veikalų. Čia dedamas teologinis ir dvasinis pagrindas tolesniems antropologiniams svarstymams, jau pagrindžiama vien šiame kūrinyje sutinkamų teologinių antropologinių temų apžvalga ir bandymas rasti bent elementarią žmogaus sampratos sintezę. *Homilijose apie palaiminimus* susipina įvairios antropologinės temos. Ne visos jos sulaukia platesnių Grigaliaus Nysiečio komentarų. Peržvelgus ir surinkus pagrindinius *Homilijų apie palaiminimus* elementus apie žmogų, galima ne tiek

daryti konkrečias išvadas, kiek akcentuoti pagrindinius teologinius antropologinius principus.

Homilijų apie palaiminimus perspektyva neleidžia mąstyti apie žmogų kaip atskirą ir savyje uždara monadą. Žmogus yra daug platesnės tikrovės atstovas, kurios aptarimui įtaką daro esminis santykis su dievybe. Kūrimo priminimas nukelia žmogų į egzistencinę pradžią, bet taip pat žvilgsnį kreipia į pabaigą. Sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą žmogus jau turi savyje išskirtinę dievišką žymę, kuri jį išskiria iš visos kūrinijos ir tampa santykio bei bendrytės su dievybe sąlyga. Nors Grigalius Nysietis užsimena apie sielą, kūną bei dvasią, tačiau dar sunku apibendrinamai kalbėti apie žmogaus sandaros ypatumus. *Homilijose apie palaiminimus* aiškiai užsimenama apie pirmųjų žmonių, reziumuojančių visą žmoniją, nupuolimą, įvykusį dėl laisvos valios sprendimo ir pasirinkimo defektų. Ontologinių padarinių turintis įvykis neužkerta kelio žmogui grįžti į pirminį paveikslą.

Literatūra ir nuorodos

- ⁸⁹ Plačiau žr. David L. Balás, Participation, *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 581–587. Taip pat žr. klasikinę studiją David L. Balás, *ΜΕΤΟΥΣΙΑ ΘΕΟΥ. Man's participation in God's perfections according to Saint Gregory of Nyssa*. Rome, 1966.
- ⁹⁰ *De beatitudinibus* 1.
- ⁹¹ Ta pati mintis sutinkama Grigaliaus veikale *Apie Psalmių pavadinimus* I, 1, 2. Žr. iš Grégoire de Nyse, *Sur les titres des psaumes*, SC 466 (éd. J. Reynard). Paris: Les Éditions du Cerf, 2002, p. 164–165.
- ⁹² *De beatitudinibus* 6.
- ⁹³ „Kitų objektų dalyvavimas Idėjose nėra niekas kitas, kaip būti padarytais pagal jų paveikslą.“ Platonas, *Parmenidas* 132 d, plg. Platon, *Œuvres complètes* II. Paris: Gallimard, 1970, p. 20. Ne visada aišku, kas yra pirmesnis Grigaliaus teologinėje perspektyvoje – paveikslas, iš kurio kyla giminingumas, ar giminingumas, kuris laiduoja paveikslą. R. Leysas laikosi pastarosios nuomonės ir tvirtina, kad Dievo paveikslas mumyse yra pagrįstas mūsų giminingumu su Dievu. Plg. R. Leys, *L'image de Dieu*, p. 47. Tačiau tada lieka neatsakytas giminingumo priežasties klausimas: iš kur atsiranda Dievo ir žmogaus giminingumas, jei ne iš sukūrimo pagal paveikslą ir panašumą?
- ⁹⁴ Plg. *De beatitudinibus* 1.
- ⁹⁵ Canévet, Saint Grégoire de Nyse, kol. 985.
- ⁹⁶ Dievybės sąvoka *Homilijose apie palaiminimus* sutinkama dažnai, plg., pvz., *De beatitudinibus* 1; 3; 5; 6.
- ⁹⁷ Plg. *De beatitudinibus* 1.
- ⁹⁸ *De beatitudinibus* 1.
- ⁹⁹ *De beatitudinibus* 6.
- ¹⁰⁰ *De beatitudinibus* 6.
- ¹⁰¹ *De beatitudinibus* 6.
- ¹⁰² *De beatitudinibus* 5.
- ¹⁰³ *De beatitudinibus* 5.
- ¹⁰⁴ *De beatitudinibus* 6.
- ¹⁰⁵ *De beatitudinibus* 6.
- ¹⁰⁶ Plg. *De beatitudinibus* 1.
- ¹⁰⁷ Žr. Ernest V. McClear, The Fall of Man and Original Sin in the Theology of Gregory of Nyssa. *Theological Studies* 9 (1948), p. 175–212. Vasile Raduca, *Allotriōsis: la chute et la restauration de l'homme selon Saint Grégoire de Nyse*. Fribourg: Saint-Paul, 1985.
- ¹⁰⁸ Plg. Manfred Hauke, Original sin., *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*. Leiden: Brill, 2010, p. 556–558.
- ¹⁰⁹ *De beatitudinibus* 3.
- ¹¹⁰ *De beatitudinibus* 3.
- ¹¹¹ *De beatitudinibus* 3.
- ¹¹² Plg. *De beatitudinibus* 3.
- ¹¹³ *De beatitudinibus* 5. Plg. Platonas, *Valstybė* 7, 517b.
- ¹¹⁴ *De beatitudinibus* 5.
- ¹¹⁵ Plg. J. Daniélou, *L'être et le temps*, p. 95.
- ¹¹⁶ *De beatitudinibus* 1.
- ¹¹⁷ Kituose savo veikaluose Grigalius nuopuolio priežastimi laiko nežinojimą, patirties stoką, negebėjimą teisingai nuspręsti, laisvę, prievartą, apgavystę. Plg. Jean Laplace, Introduction, Grégoire de Nyse, *Création de l'homme*, SC 6 (éd. J. Laplace, J. Daniélou). Paris: Les Éditions du Cerf, 2002, p. 62–63.
- ¹¹⁸ *De beatitudinibus* 1.
- ¹¹⁹ *De beatitudinibus* 8.
- ¹²⁰ *De beatitudinibus*, 6.
- ¹²¹ Plg. Henri Rondet, *Le péché originel dans la tradition patristique et théologique*. Paris: Fayard 1967, p. 112–113.